

El Pla Integral d'Arqueologia de Catalunya (PIACAT): ¿per construir junts el futur de l'arqueologia?

Emili Junyent

Els canvis experimentats per l'arqueologia catalana des de la creació del Servei d'Arqueologia ara fa més de 28 anys, especialment evidents i significatius al llarg de les dues darreres dècades, segurament justificaven amb escreix el debat impulsat per la Direcció General del Patrimoni Cultural, amb l'objectiu declarat d'obrir una reflexió col·lectiva, capaç de generar una diagnosi prou real i un document propositiu que inspirés el futur Pla Integral d'Arqueologia de Catalunya. El neguit provocat entre arqueòlegs i arqueòlogues per l'incert present i futur del Museu d'Arqueologia de Catalunya, punta d'iceberg de la situació del patrimoni arqueològic al nostre país, també semblava motiu suficient per obrir un procés participatiu que canalitzés i desactivés el malestar creixent, especialment accentuat en el camp de la recerca bàsica o programada i també en l'arqueologia de gestió, mal dita professional.

Entre els mesos de maig i juliol es reunien les taules de treball i el mes d'octubre el Comitè Assessor, constituït en iniciar-se el procés, rebia les diferents aportacions que el 14 de gener de 2009 eren finalment presentades en públic pel conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació Joan Manuel Tresserras, qui anunciava que, abans de l'estiu, la Conselleria donaria a conèixer el Pla d'Acció Integral, veritable pla de govern i aplicació d'un nou model de gestió del patrimoni arqueològic, nascut amb la voluntat de fer els canvis necessaris per afrontar els nous reptes i posar les bases de l'arqueologia catalana dels propers anys. El conseller ens felicitava i es felicitava per la feina feta, però, això no obstant, advertia que el document del plenari no comprometia el Departament amb els seus continguts, encara que aquestos es consideraven globalment assumits.

Sis mesos després, la conselleria ha complert els terminis i el 14 de juliol de 2009, acompanyat del secretari de cultura, Eduard Voltes, i del director general del patrimoni cultural, Josep Maria Carraté, el conseller va presentar el Pla Integral d'Arqueologia de Catalunya, ara ja convertit en pla d'acció de govern, i destil·lat al llarg d'un procés iniciat la tardor de 2007, que es pot sintetitzar en tres etapes: la primera de diagnosi, protagonitzada pel Servei d'Arqueologia i Paleontologia en col·laboració amb l'Associació d'Empreses d'Arqueologia de Catalunya i l'Associació d'Arqueòlegs de Catalunya; la segona

de caràcter propositiu, canalitzada a través de les 11 comissions temàtiques o taules de treball, d'un comitè assessor i d'un plenari; i la tercera, de redacció del pla executiu a càrrec de la Direcció General del Patrimoni Cultural i la Conselleria.

Les 11 taules temàtiques o grups de treball han estat les següents: 1. L'arqueologia i la diversitat cultural. 2. L'arqueologia i la formació. 3. L'arqueologia i la difusió. 4. L'arqueologia i l'entorn professional. 5. L'arqueologia i l'ètica professional. 6. L'arqueologia i el territori. 7. L'arqueologia i la legislació. 8. L'arqueologia i la paleontologia. 9. L'arqueologia i la recerca. 10. L'arqueologia preventiva. 11. L'arqueologia i les altres ciències. Els i les assistents a les sessions de treball han oscil·lat entre 34 i 16 persones.

Malgrat les paraules del conseller afirmant que l'objectiu no havia estat "que la sardana fos més gran", el cert és que des del Departament i la Direcció General del Patrimoni Cultural totes les referències al PIACAT han estat precedides d'uns números —més de 200 participants, 80 institucions, 150 hores de debats, 11 taules temàtiques—, que deuen explicar la satisfacció del director general del Patrimoni Cultural i del mateix conseller. En realitat, aquests números no diuen res sobre la qualitat del treball de les diferents taules o d'un macroconsell assessor format per més de 40 persones. L'aportació de les diferents taules ha estat molt desigual, en alguns casos igual a zero o, encara pitjor, clarament inferior als documents de diagnosi elaborats pel Servei d'Arqueologia i Paleontologia i l'Associació d'Arqueòlegs de Catalunya; i, quan es pot considerar reeixida, ha estat gairebé sempre conseqüència d'aïllades contribucions individuals. La conducció dels debats per una empresa externa va afegir un plus de professionalitat i distància, però també de desconeixement, descriptivisme i innocuïtat. El nivell de les discussions ha estat baix, autocomplaent des de l'Administració i poc crític des del col·lectiu. Com passa sovint, una gran majoria dels assistents han passat per les sessions per escalfar cadira i deixar-se veure sense aportar-hi res a canvi, dins d'un guió amb tota probabilitat previst per l'organització, que, tot i així, es veia representada a les reunions per si de cas, per una nutrida guàrdia pretoriana a la qual, tot sigui dit, no li ha calgut intervenir.

La veritat és que són sorprenents i sospitosos aquests processos pretesament participatius i formalment quasi assemblearis, convocats per consultar i establir directrius, que són promoguts per qui ha de conèixer les necessitats, tenir criteris per prioritzar i, en definitiva, governar. Resulta igualment sospitós que quan en la vida real es retallen els pressupostos, en plena època de vaques magres, la Conselleria es dediqui a redactar grans projectes sense compromís de finançament i que, a més, ho faci a 5 o 10 anys, quan les legislatures són quadriennals i la pràctica política ens demostra tossudament que la primera cosa que fa un conseller, fins i tot, un director general, és ignorar les propostes del seu predecessor, sense que sigui necessari perquè es compleixi aquesta regla ni tan sols el canvi de color del govern de torn. Per això és obligat preguntar-se quin serà, en definitiva, el llegat Tresserras o, dit d'una altra forma, quin serà el futur de grans projectes com el Pla de Museus, el

Pla d'Equipaments Culturals de Catalunya (2009-2019) (PECCat), el Pla Estratègic del Patrimoni Arquitectònic (PEPA) o el propi PIACAT. Al parlament de presentació, el conseller no es va arronsar ni de bon tros i va argumentar que en èpoques de precarietat econòmica és bo dedicar-se a pensar i planificar.

És ben cert que ningú no pot negar que s'ha ofert a la professió l'oportunitat de reflexionar públicament i col·lectiva, però, és aquest el balanç que es pot i s'ha de fer del PIACAT? Per intentar-ho, entenem que cal referir-se a la valoració del mateix conseller, al document final i al que s'ha perdut pel camí de les propostes aprovades pel plenari.

Joan Manuel Tresserras, davant del col·lectiu i els mitjans de comunicació, va afirmar que el pla s'ha elaborat en una època de restriccions pressupostàries i ha estat concebut abans del nou acord de finançament entre la Generalitat i l'Estat, un acord —s'havia fet públic vint-i-quatre hores abans— que no resol la crisi, va dir, però sí que fa veure el panorama de forma molt més optimista, fins al punt que, pel que fa als compromisos econòmics adquirits pel PIACAT, la realitat podia arribar a superar les previsions. La Conselleria es compromet a incrementar un 15% els recursos destinats a arqueologia i arribar el 2013 als 35 milions en lloc dels 30,5 milions d'euros del 2009. No sabem si va ser l'optimisme exhibit per tots els membres del govern aquells dies per l'acord de finançament, el que portà el conseller a assegurar que el pla donava resposta al 95% de les reivindicacions del sector. El cas és que alguns mitjans de comunicació se'n van fer ressò en termes semblants i l'*Avui* (dimecres 15 de juliol del 2009) titulava un article del dia següent "Revolució arqueològica". El conseller també es va referir al tema que l'ha enfrontat amb bona part del col·lectiu, el Museu d'Arqueologia de Catalunya, per garantir que "la Conselleria no posarà en perill cap realitat existent per una quimera", en al·lusió al futur museu nacional d'història i societat, i que el MAC en sortirà reforçat en el marc del nou pla de museus.

Pel que fa al pla, presentat per Josep Maria Carraté, a més de l'esmentat increment de recursos, inclou canvis organitzatius, crea nous ens de planificació, coordinació i participació i disposa tota una bateria de mesures en els camps de la gestió, el treball de camp, la recerca, la formació i la difusió.

Les propostes referides al MAC no semblen aportar-hi res de nou, si no van acompanyades d'un canvi d'escala en els pressupostos de la institució. S'afirma que guanyarà pes en la xarxa de museus i jaciments, en la planificació, la recerca (suport a la investigació interdisciplinària, analítiques) i la gestió, inventari i conservació del patrimoni (magatzems de Pedret, Girona, i Tabacalera, Tarragona), però la veritat és que sense un increment substancial de recursos, això i res és el mateix. Bona part dels problemes de la Conselleria, de la direcció general i de la pròpia direcció del MAC, els ha generat xerrar massa i quan no tocava. Voler racionalitzar les renúncies, voler justificar les misèries actuals, ha tingut l'efecte no buscat d'alimentar polèmiques i arguments en contra d'un museu nacional català, d'un gran museu d'arqueologia a l'estil dels de les grans capitals europees amb passat colonials, i fer-ho mentre s'inauguren els

museus de referència d'Alacant, Almeria i Cartagena i es treballa en el futur Museo Arqueológico Nacional de Madrid, tots ells apostes fortes d'afirmació política, sigui autonòmica o estatal. En realitat, el somni d'en Pere Bosch Gimpera, acaronat per en Josep Guitart i en Francesc Tarrats, de convertir el MAC en el pilar bàsic de la política arqueològica catalana —patrimoni, recerca, difusió— va reviscolar els temps que van durar les conselleries de Max Canher i Caterina Mieras, sense que s'arribés a fer cap pas endavant. En la situació pressupostària actual, el MAC no pot garantir la gestió dels jaciments que ja té adscrits, ni potenciar els seus serveis centrals, ni reformar i relançar a fons la seu barcelonina; sembla evident que, amb la part que li toqui del celebrat 15% d'increment pressupostari pel 2013, tampoc no podrà fer-ho. Per altra banda, iniciatives com la Ruta dels Ibers mostren ben a la clara, malgrat que es tracta d'un projecte emblemàtic de la institució, els seus límits i les seves possibilitats reals envers el patrimoni territorial. La sensació és que des de la Conselleria se'ns està dient, tranquils, el MAC no desapareixerà; no us preocupeu, quedarà com ara. Mentrestant, els recursos es destinaran prioritàriament a un projecte nou, "políticament il·lusionant" —el futur museu nacional d'història i societat— i sense la inèrcia institucional ni la motxilla de fracassos que arrossega el MAC.

Respecte al diagrama, l'organització, la participació i la recerca, es posarà en marxa un Consell Nacional d'Arqueologia i Paleontologia amb competències propositives i per a fer dictàmens; es farà un pla per a 3 anys que el Servei d'Arqueologia i Paleontologia presentarà al Consell; es crearà una secció específica de paleontologia; es tornarà a posar en marxa el programa EXCAVA; s'obrirà una línia de subvencions d'1.000.000 € a l'any per fer visitables els jaciments arqueològics i es destinaran 300.000 € a dotar beques predoctorals, 2+1 anys de durada, que gestionarà l'AGAUR i amb les quals es vol posar en valor la informació "adormida" en forma de memòries generades per l'arqueologia de gestió. En un altre ordre de coses, s'actualitzarà el Decret d'Intervencions Arqueològiques i Paleontològiques; s'elaborarà un manual d'estil per a les memòries de les excavacions i es garantirà l'accés públic a la informació; s'incrementaran les subvencions a les excavacions preventives i es pretén arribar a cobrir el 70% de les despeses de direcció; s'establirà un plec de condicions tècniques per a les empreses, una llista de preus indicatius, un codi deontològic i mecanismes d'habilitació i d' inhabilitació de les empreses, s'afavorirà la creació d'un col·legi professional i s'impulsarà un protocol d'actuació en les intervencions arqueològiques, d'acord amb la normativa vigent i fruit del diàleg entre l'administració, el món de l'arqueologia i les diferents comunitats religioses.

I què és el que s'ha perdut pel camí de les propostes del plenari? Tot i que no neguem, òbviament, la bondat de moltes mesures destinades a actualitzar, agilitzar protocols i procediments i a millorar la transparència i la circulació d'informació, el programari d'actuacions presentat està greument condicionat per la precarietat pressupostària i, el que és més greu almenys al nostre entendre, una manca de voluntat política, que fa el PIACAT molt més vulnerable als

efectes de la crisi. És quelcom més que una anècdota i serveix per entendre què volem dir: un conseller, durant la visita a un jaciment arqueològic bé cultural d'interès nacional, resumeix les reflexions que li suggereix el BCIN i el projecte de presentació al públic aconsellant als investigadors que el que han de fer és relacionar-lo amb el sector agroalimentari. Es pot afirmar que el PIACAT ha acabat assumint tot allò que era —diguem-ne— “normatiu i barat” i que s’han quedat en el document del plenari les propostes més ambicioses, amb rerefons legislatiu i polític i fortes implicacions econòmiques. El patrimoni arqueològic català no existeix com a producte turístic, malgrat que Catalunya és una de les principals regions turístiques del món. La nostra classe política continua sense creure que el patrimoni arqueològic és un veritable recurs turístic generador de riquesa amb un enorme potencial reequilibrador del territori i, en conseqüència, desconfia perquè veu despesa i no inversió. És més, sembla ignorar el greuge comparatiu que suposen les fortes apostes pel patrimoni arqueològic —aules arqueològiques, centres d’interpretació, museïtzació de llocs, parcs arqueològics i museus— efectuades en altres comunitats per les diputacions i els governs autonòmics, Castilla y León, Castilla-La Mancha, Galícia, Astúries, Cantàbria, Euskadi, Andalusia, Múrcia; només a tall d'exemple, ja ens hem referit als més prestigiosos museus creats recentment a l'Estat espanyol i sense voler acapllarar, és prou explícita la referència a la Red de Parques Arqueológicos de Castilla-La Mancha o la Rede Galega do Patrimonio Arqueolóxico o a noms com el Museo de las Villas Romanas, La Olmeda, Atapuerca, Cerro de las Cabezas, Segòbriga, Carranque, Neixón, San Cibrán de Lás, Chao Samartín, Teverga, la neocueva d'Altamira, Ekain, Castellón Alto... Nosaltres vàrem participar en la taula 3, “L’arqueologia i la difusió”, amb la presència més nombrosa i les conclusions més elaborades i ambicioses. Entre moltes altres propostes, es demanava modificar la Llei del patrimoni cultural català per introduir les figures de centre d’interpretació i de parc arqueològic, seguint el pas d’altres comunitats autonòmiques, i potenciar una xarxa pública de jaciments seleccionats d’acord amb diferents criteris de prioritització. Res de res. També continua resultant poc més que impossible l’acció coordinada entre diferents departaments i es queden curtes les propostes de col·laboració i accions conjuntes amb la Direcció General de Recerca i són quasi invisibles les encetades amb la de Turisme.

En definitiva, ni han estat assumides el 95% de les propostes del col·lectiu, ni s’ha produït una “revolució arqueològica”, ni ens trobem davant d’un nou model de gestió del patrimoni arqueològic. El PIACAT tindrà els seus efectes benèfics: engreixarà la màquina i marcarà els propers anys de l’arqueologia catalana. També haurem d’agrair que en lloc de vendre fum, en aquest cas, s’hagin explicitat els compromisos econòmics, tot i que els considerem decebedors.

Emili Junyent
Universitat de Lleida
ejunyent@historia.udl.cat

Conclusions de la taula de recerca (PIACAT)

Les conclusions extretes de la taula de recerca s’engloben en tres apartats:

- 1) Responsabilitat i finançament de la recerca.
- 2) Aspectes metodològics.
- 3) Planificació.

1. Responsabilitat i finançament de la recerca

La Generalitat haurà de fixar els objectius i les prioritats de la política de recerca arqueològica amb les dotacions econòmiques corresponents. Aquestes s’inclouran en el Pla General de Recerca i Innovació. A més, es considera important l’existència d’una arqueologia internacional catalana, entesa com a promoció de la cultura catalana.

La responsabilitat de la recerca arqueològica està compartida per la Direcció de Recerca i la Direcció General del Patrimoni Cultural, per això és imprescindible una relació estreta entre ambdues institucions; cal trobar un marc de col·laboració, de coordinació, fins i tot la creació de línies conjuntes d’actuació de finançament i de qualificació.

Es consideren agents de la recerca aquelles entitats que tenen com un dels seus objectius la recerca, recollit en els seus estatuts, així com aquelles empreses que desenvolupen una activitat arqueològica. A més, es considera imprescindible que la Generalitat establis un sistema d’avaluació i habilitació de la recerca permanent d’aquests agents.

Pel que fa al finançament de la recerca, s’indica que ha de ser una responsabilitat principalment de l’Administració però sense oblidar la recerca de recursos privats.

Així mateix es proposa que la Direcció General de Recerca:

- a) Defineixi àrees prioritàries d’actuació, específicament en el camp de l’arqueologia.
- b) Faci públics els comptes del que globalment s’inverteix en les diferents àrees del coneixement.
- c) Considerar el paper de l’arqueologia en un marc d’internacionalització de la nostra recerca i de relacions exteriors de Catalunya com a nació.
- d) La DGC ha de plantejar a la DGR quins eixos de recerca caldria finançar i que en justifiqui la necessitat.

2. Aspectes metodològics

Pel que fa als aspectes metodològics es diferencien dues parts:

- a) S’hauria de crear un protocol que establis l’obligatorietat d’aplicar tècniques i mètodes unificats de recollida de mostres, de registres estratigràfics, d’inventari de materials i de documentació gràfica i visual.
- b) Facilitar l’accés a la informació íntegra que genera tota actuació arqueològica, així com l’accés a la informació i als materials.

- c) Utilitzar tots els mitjans que ens ofereixen les tecnologies de la informació.

Per això es demana a la Direcció que treballi en l'elaboració del protocol i d'un llibre d'estil.

Altres punts a destacar:

- Necessitat de tria i avaluació dels materials.
- Elaboració d'un llenguatge i una forma de presentació de dades unificats, de manera que la documentació sigui utilitzable independentment per qualsevol investigador.
- Publicitat immediata d'informes i memòries.
- Instar a la definició de protocols clars i realistes.

3. Planificació

La planificació d'una política arqueològica ha de ser una de les obligacions conjuntes de les Direccions de Recerca i de la de Patrimoni Cultural.

És imprescindible un sistema de:

- a) Habilitació. Per a tothom.
- b) Avaluació. De tothom.

L'un i l'altre corresponen a l'administració competent en qüestions de patrimoni, al CCiMC i possiblement a l'AGAUR.